

Byalaget som utvecklingskraft i norrländsk avfolkningsbygd

av Maths Isacson

DEN 1 DECEMBER 1972 SAMLADES 19 personer i den nedlagda skolan i Ängersjö by i södra Härjedalen för att starta ett byalag.¹ Nödvändig information hade de fått från Kårböle i grannförsamlingen där ett byalag hade bildats tidigare samma år. Även i Lillhärdal tillkom ett byalag detta år, och fler följde i Härjedalen under kommande år. I början av 1990-talet fanns i Härjedalen minst 20 ”byalag, byråd och byföreningar” vilka arbetade med utvecklingsfrågor.² Motsvarande föreningar bildades även på andra håll i Jämtlands län, om än något senare än i Härjedalen.³

Vad förklarar denna omfattande satsning på byalag i skogsbygden i början av 1970-talet? Var det en ny form av samverkan? Vad ägnade man sig åt i Ängersjö byalag? Vilka var aktiva och hur fördelades uppgifterna? Vilka problem ställdes man inför och hur löstes de efterhand? Det är några frågor som skall besvaras i denna artikel. Huvudsyftet är att belysa och förstå hur människor i en avfolkningsbygd från slutet av 1900-talet har agerat för att möta genomgripande samhällsekonomiska förändringar. En ambition är också att belysa de för- och nackdelar som satsningar av detta slag på sikt kan leda till.⁴

Huvudskälet till att byborna i Ängersjö och i andra skogsbygder i södra Norrland under 1970- och 1980-talen gick samman och bildade byalag var de gångna årtiondenas omfattande avflyttning och befolkningsförändring. Ängersjö hade under det senaste halvsekle gått från att vara en församling med växande invånarantal och en ständig ström av människor till att bli en avfolkningsbygd där det blev allt glesare mellan människorna.

Bygderörelsen

Byalaget i Ängersjö är en del av en växande form av samverkan på svensk landsbygd som går under samlingsnamnet bygderörelsen. Den har historiska förebilder i 1930- och 1940-talens rika flora av föreningar, bl.a. för studier, kultur och nöjen.⁵ Bygderörelsen har fötts ur en vilja dra nytta av många människors kompetens, maskiner och redskap i syfte att skapa verksamheter som kan trygga försörjningen på landsbygden. Under 1990-talet och början av 2000-talet växte den till en folkörelse med 4 500 lokala utvecklingsgrupper och 70 000 aktiva personer. Grupperna har olika namn, som byalag, samhällsföreningar, intresseföreningar eller utvecklingsgrupper. De arbetar ”för sin bygds utveckling och bästa”. Upprinnelsen var ”flykten från landsbygden” under efterkrigstiden.

Bygderörelsen finns i alla delar av landet, men är svagast i södra Sverige och i storstadsområdena. Sin största utbredning har den i landets norra delar och i glesbygden. Regionalt placerade länsbygderåd ger information och stöttar de lokala grupperna i deras arbeten. Bygderörelsen utgår från lokala behov och förutsättningar, men hämtar stöd från regional och central politisk nivå. De lokala grupperna engagerar unga och gamla, lika delar kvinnor som män. De arbetar över ett brett fält. Vanligast är aktiviteter som skapar trivsel i bygden samt kulturella aktiviteter, men utvecklingsgrupperna sysslar också med frågor som berör den offentliga infrastrukturen och ekonomiska verksamheter. De har byggt bostäder, förbättrat service och genomfört en rad små och stora projekt. Under senare år är bygderörelsen starkt engagerad i frågan om det hållbara framtida

samhället och genom "landsbygdsriksdagen" deltar medlemmarnas valda ombud i utformningen av landsbygdsstrategin.⁶

Befolkning och näringsliv

Stora timmerfällningar i Ängersjöskogarna från början av 1920-talet drog till sig människor från när och fjärran. Efterhand som skogarna avverkades och timret fraktats bort sökte sig säsongarbetarna till andra avverkningsplatser. Snart följde de bofasta huggarna efter liksom en och annan körare. Folkmängden i Ängersjö församling sjönk snabbt från mitten av 1930-talet. Först tömdes de mindre byarna, torpen och ensamgårdarna, något senare även de större byarna, Ängersjö och Vänsjö.⁷ Drygt 450 invånare i mitten av 1920-talet hade minskat till strax över 300 i början av 1950-talet. Under detta årtionde bromsade avfolkningen tillfälligt upp för att åter ta fart några år in på

1960-talet. 1972, när byalaget bildades, hade folkmängden sjunkit till 150 personer.⁸

I slutet av 1950-talet tog nedläggningen av jordbruk fart. 23 jordbruk med över två hektar åker i församlingen hade blivit 13 vid ingången till 1970-talet.⁹ Några av bönderna i församlingen valde då, i en tid när de ekonomiska villkoren förbättrades,¹⁰ att modernisera maskinparken och utvidga arealen. Ändå gick jordbruket mot en oundviklig nedläggning. De sista jordbruken avvecklades i början av 1980-talet.¹¹

Under årtionden hade skogsdrivningarna gett tusentals människor jobb men efter mekaniseringen på 1960- och 1970-talen sysselsatte Korsnäsbolaget, regionens stora skogsägare, endast några få maskinskötare från orten. Skogsbolagets avverkningsplaner och produktionsteknik går att avläsa i befolkningskurvan. Med en krympande och åldrande befolkning hotades service, det sociala livet och på sikt byarnas överlevnad. I de centrala

FIGUR 1. SVT:s julkalender 2001 "Kaspar i Nudådalen" spelades in i Ängersjö och gav byn massmedial uppmärksamhet. Bybor satte påpassligt upp en skylt för att välkomna nyfikna vilka under flera år därefter sökte sig till byn. Foto Bo Persson.

delarna av Ängersjö by hölls marken fortfarande öppen, men livet förändrades när de yrkesverkamma – i första hand männen – dagligdags gav sig av till andra orter för att arbeta.

Bönder med större skogsarealer klarade sig länge genom att skifta mellan olika sysslor under året – röjning och huggning i den egna skogen kunde periodvis ge bra inkomster. Övriga bybor fick söka arbeten i tätorter inom pendlingsavstånd, i första hand i Sveg och Älvros. Veckopendling var ett annat sätt att klara familjens försörjning, något som männen var vana vid. Så länge byn hade en egen skola, fram till mitten av 1960-talet, och det fanns affärer i byn kunde några kvinnor få ett betalt deltidsarbete. På den könssegregerade svenska arbetsmarknaden hade kvinnorna annars begränsade möjligheter att få ett lönearbete. I Ängersjö och andra skogsbyar var antalet tjänsteföretag ytterst begränsat och välfärdssektorn gav få bybor sysselsättning. Det som återstod var hus-

hållsarbete i kombination med skötsel av några kvarvarande kreatur och slöjd. Bristen på arbetstillfällen förklarar underskottet på kvinnor i Ängersjö, liksom i andra landsbygdsförsamlingar i det inre av Norrland, såväl 1950 som 1975. Kvinnorna flyttade tidigare och i något större omfattning än männen.¹²

Bylaget bildas

I Ängersjö blev byalaget – som på många andra håll – ett verktyg i arbetet att förbättra livsvillkoren och därigenom bromsa avfolkningen. Verksamheten generade på sikt även inkomster och arbetstillfällen. En viktig uppgift för byalaget i Ängersjö var att förvalta de gemensamma anläggningarna. Samtidigt bidrog byalaget till att skapa ännu fler inrättningar, vilket har blivit ett växande problem i en tid då ”människan blev en allt knappare resurs”.

FIGUR 2. Vägkorsningen i byns centrum är också ett informationscentrum med skyltar som visar vart man kan åka och saker man kan göra under vistelsen i Ängersjö. Foto Bo Persson.

I Ängersjö var byalaget en ny samverkansform som väl anknöt till föreningstraditionen i denna del av landet. Att bilda föreningar var ett beprövat sätt att klara större åtaganden och hantera gemensamma problem i lokalsamhället. I början av 1900-talet var södra Norrlands skogsbygd ett starkt syndikalistiskt fäste.¹³ En jämförelse visar på en påfallande god överensstämmelse mellan orter där byalag och byaråd bildades från början av 1970-talet och orter som tidigare haft en syndikalistisk lokal samorganisation (LS). I 14 av 20 orter med byalag hade det tidigare funnits en LS. Däremot var det ett svagt samband mellan byar som hade hembygdsföreningar och byar med byalag. Den senare typen av samverkan har däremot varit och är alltså mycket vanlig i mer jordbrukspräglade bygder. Byalagen i Härjedalen arbetar delvis i samma lokalistiska, frihetliga tradition som den syndikalistiska och skogsfackliga (SSFAF) rörelsen från förra seklets första halvsekel.¹⁴

Den drivande kraften i Ängersjö byalag var Folke Pålsson. Han blev byalagets förste ordförande. I sitt yrkesverksamma liv hade han varit skogarbetare. I ungdomen var han, i likhet med så många andra i denna bygd, politisk aktiv syndikalist, men i början av 1950-talet anslöt han sig till socialdemokraterna. I mitten av 1970-talet blev han ordförande i fackklubben på det stora skogsbolagets, Korsnäs Marma, Svegförvaltning.¹⁵ Med tiden blev han en framstående ”entreprenör” på kulturarvsfältet. Han utnyttjade sina politiska kontakter och hade en förmåga att samla personer omkring sig, män och kvinnor. Tio av nitton personer som slöt upp i Ängersjö skola i slutet av 1972 var för övrigt kvinnor. I den första styrelsen ingick tre män och tre kvinnor. Byalaget var med andra ord ingen manlig bastion, och blev heller aldrig en sådan. Under alla år har kvinnorna varit väl representerade och aktiva i styrelsen, även om det är män, Folke Pålsson och John Subäck, som har innehaft ordförandeposten. Sysslorna har däremot fördelats efter traditionella könslinjer. Kvinnorna har tagit hand om praktiska uppgifter, som att ordna kaffe och mat vid evenemang samt att producera textilprodukter till lotterier. Alla krafter behövdes, oberoende av kön och ålder för att trygga bygdens framtid, för det var Ängersjös framtid som var byalagets överordnade mål.

Kvinnornas aktiva deltagande skiljer byalagen

FIGUR 3. Folke Pålsson under ett besök vid en av många utgrävningsplatser i Ängersjöskogarna. Foto Gert Magnusson.

från de manligt dominerade syndikalistiska organisationerna som hade sin storhetstid under mellankrigstiden. En tänkbar förklaring är att den tidiga syndikalistiska rörelsen i första hand lockade unga ogifta män till en rörelse som odlade en manlighetskultur.¹⁶

Byalaget – en utvecklingskraft på historisk grund

Personerna som engagerade sig i Ängersjö byalag hade tagit intryck av idéer och rörelser i tiden, även om själva byalagsformen anknöt till en traditionell organisationsform på den svenska landsbygden.¹⁷ De nya byalagen skilde sig dock på avgörande sätt från äldre tiders. De nya som startade från början av 1970-talet sysslade med utvecklingsfrågor och var öppna för samtliga invånare, medan de förindustriella byalagen var de jordägande männens sammanslutning för att reglera och övervaka gemensamma ärenden. Startpunkten för byalaget i Ängersjö var ett uppväckt intresse för bygdens historia, ett intresse som alltså sedan dess har hållits levande.

I början av 1970-talet genomfördes en fornminnesinventering i Ängersjö. Den lokaliserade ett 50-tal fornlämningar av en ny typ järnframställningsplatser och fångstgropar. Inventeringsresultatet fick stor betydelse för byalagets fortsatta arbete.

”För byborna medförde inventeringen upptäckten av att man hade en egen historia, äldre än mannaminne.”¹⁸ Detta skedde några år efter att skolan och poststationen hade stängts, samt efter att Konsum hade avvecklat sin affär i byn. Invånarna ”lyckades med gemensamma krafter att få en ny affär ... men vi saknade vår egen historia bakåt. Vi var historielösa”, skrev Folke Pålsson långt senare i en betraktelse över byalagets arbete.¹⁹

Hembygdens historia ställdes i förgrunden i arbetet med att mobilisera lokala krafter för byns överlevnad. Äldre handlingar samlades in eller skrevs av och samlades i arkivet på den gamla skolan. Den dokumentation ”om slakten, gårdar och händelser från såväl Ängersjö, som angränsande byar”, som före inspektorn för Marma Sågverk, Halfvar Borg i början av 1900-talet hade genomfört och som omfattade 1100 sidor blev en inspirationskälla och värdefull startpunkt. Folke Pålsson fortsatte dokumentationen ”i samma anda som Borg”.²⁰ Han intervjuade äldre församlingsbor,

sökte upp arkiv och skrev av handlingar. Efterhand skapades ett rikt hembygdsarkiv med tyngdpunkt på perioden 1850–1960, skogsbruksepoken. Folke Pålsson skrev själv eller medverkade i flera skrifter och uppsatser.²¹

Sitt politiska intresse hade Folke Pålsson burit med sig från ungdomsåren, men sin politiska karriär inledde han först sedan byalaget hade bildats. Han engagerade sig inte minst i kulturfrågor på kommun- och länsplanet.²² År 1976 tog han plats i Härjedalens kulturnämnd, två år efter kommunsammanslagningen. Vid nästa val blev han ordförande i kulturnämnden, och tog senare plats i läns museets styrelse. Genom sina förtroendeuppdrag fick han information om medel som fanns att söka och hur detta lämpligen gjordes. Ängersjö byalag och församling skulle dra nytta av hans kunnande under de kommande årtiondena då man sökte alternativ till de traditionella försörjningskällorna som hade växlat ut.

Byalaget tog initiativ till utgrävningar av bläs-

FIGUR 4. En rad arkeologiska utgrävningar har från mitten av 1970-talet gjorts av stenåldersboplatser, järnframställningsplatser och sentida husgrunder i Ängersjö. Många studenter och doktorander från Sverige och andra länder har deltagit i utgrävningarna och flera avhandlingar har skrivits. Här är det studenter från Sri Lanka och Nicaragua som deltar i en utgrävning. Foto Gert Magnusson, som själv har organiserat och deltagit i dessa utgrävningar.

terugnar, fotograferade fåbodar och röjde kring fornlämningar. Styrelsen lät medlemmar i byalaget åka på seminarier och kurser i intervjueteknik och fotografering och anordnade dokumentationskurser. Parallellt med kartläggningen, tillvaratagandet och vårdandet av det som definierades som bygdens kulturarv anordnade byalaget, på egen hand eller med en eller flera andra lokala föreningar, kultur dagar och kulturfester under våren, högsommaren och inför julen.

Framtidsfrågor

Skolbyggnadens framtid blev en symbolfråga. Byalaget lyckades snart utverka fri dispositionsrätt till lokalerna. Kommunen behöll äganderätten och lovade stå för reparationer och underhåll medan byalaget betalade för ljus och värme. Frågan om skolans upprustning var dock kontroversiell. ”Visa krafter inom byn arbetade för en upprustning av Folkets Hus, medan andra ville ha skolan som samlingslokal”, berättar Folke Pålsson. Den tvist som seglade upp löstes genom att Folkets hus

rustades med frivilliga insatser.²³ Detta är ett inte ovanligt exempel på konflikter inom byalag om inriktningen på de satsningar som görs.

Andra initiativ under de första åren var att få Korsnäs Marma att avsätta 10 hektar som naturreservat, att få SVT att montera upp en slavsändare för tv 2 och att övertyga Televerket att installera en telefonautomat vid affären. Naturreservatet dröjde till 1983, medan telefonautomaten snart stod på plats. Byalaget köpte in en cementblandare och en länsypump som hyrdes eller lånades ut till människor på orten. I syfte att förstärka förutsättningarna för ett lokalt bingospel verkade styrelsen för en allians mellan Ängersjö bys tre stora föreningar, folketshusföreningen, tvättstugeföreningen och byalaget. Två vävstolar köptes in och en vävstuga ställdes i ordning år 1979 i övervåningen på skolan. Ett annat initiativ var ett trädgårdsland för biodynamisk odling, liksom inköp och uppsättning av fågelholkar, anordnande av pimpeltävlingar, inköp av ett biljardbord och åtgärder för att begränsa förbuskningen av Ängersjö by.

FIGUR 5. Den centrala byggnaden i skogsmuseet är en replik av en skogsarbetarkoja från 1920-talet, med en eldpall i centrum och plats för 16 man. Kojan är ramen för bybornas egen berättelse om skogslivet under 1900-talet. Här tar man emot besökare och lagar kolbullar. Skogsarbetarkojan var en central plats för många diskussioner mellan studenter, forskare och byborna. En miljö som ger atmosfär och inbjuder till frågor kring villkoren i skogsbygderna. Foto Gert Magnusson.

FIGUR 6. Ängersjö hade längre tillbaka flera livsmedelsbutiker varav den kooperativa låg vid kyrkan. Den sista stängdes i slutet av 1990-talet men lokalerna användes därefter av ett serviceföretag med anknytning till det lokala föreningslivet. Foto Bo Persson.

Förskjutning mot den nyare historien

Byalaget började som en kombinerad intresseförening för dagsaktuella frågor och en historie- och kulturförening. Efterhand försköts byalagets arbete mot lokalhistorien och kulturarvet. Pengar söktes från kommunen, länsstyrelsen och Korsnäs Marma. När skol- och skogsmuseerna byggdes från mitten av åttiotalet (se nedan) mottog byalaget bl.a. arbetsmarknadsmedel (IKS-medel), kulturrådsmedel och bidrag ur Kungafonden. Jakten på medel för investeringar och underhåll blev allt viktigare. Folke Pålsson avgick visserligen som byalagets ålderman/ordförande vid årsstämman i mars 1979 då John Subäck tog över, men hans inflytande var fortsatt starkt. Genom Pålssons kontakter kunde styrelsen utverka medel till flera större satsningar, bl.a. till upprustning av ”vår äldre bevarandevärda timmerbebyggelse”.²⁴ Kontakterna med arkeologerna som hade inletts i mitten av 1970-talet resulterade i återkommande sommargrävningar och ett större arkeologiskt forskningsprojekt. Studenter och forskare gjorde undersökningar, skrev uppsatser och

anordnade konferenser i Ängersjö. Byalaget och folketshusföreningen drog nytta av aktiviteterna genom att upplåta lokaler, sängplatser och svara för maten.²⁵

Även om byalaget i första hand inriktade sig på bygdens äldsta historia och kulturarv stannade man inte vid det. Årsmötet 1979 beslöt att byalaget skulle fullfölja det arbete som bedrevs med den äldre historien, men att verksamheten dessutom skulle ”inriktas mera mot nutiden”. Med tiden skulle ett större tvärvetenskapligt forskningsprojekt ta form efter initiativ av byalaget.²⁶ På ditresan startades två museer i Ängersjö by. En kvinna, Maria Nilsson, stod i ledningen vid tillkomsten av ett skolmuseum medan ett skogsmuseum – kojbyn – hade Folke Pålsson och John Subäck som främsta tillskyndare. Skogen var en utpräglad manlig sfär, medan skolan och barnen i första hand var en kvinnlig domän.

Under åren har många bybor i Ängersjö lagt ner åtskilliga timmar i den lokala historie- och kulturarvsproduktionen. I överensstämmelse med folkrorelsetraditionen tillsatte man kommittéer vid större uppgifter. Museerna började i liten skala och, särskilt skogsmuseet, växte successivt

till något mycket stort och betydelsefullt, en ny resurs under byalagets beskydd. Arbetet bedrevs med kommittéerna som samordnande kraft och med en handfull nyckelpersoner i ledningen. Vid större uppgifter mobiliserades bofasta men även personer utanför byn, det Ann-Kristin Ekman kallat ”skuggbyn”, dvs. personer som inte bodde permanent i byn men som ingick i byns externa relationer och nätverk.²⁷

Skogsmuseet

Skogsmuseets historia tar sin början år 1982 då byalaget diskuterade en idé om att uppföra en blästerugn i Ängersjö, till nytta för turismen i hela Härjedalen.²⁸ Året därpå väcktes idén om att restaurera en vattenslip från 1800-talet. Den senare var ett symbolladdat föremål. Tidigare hade det funnits en slipanordning på varje gård. Den nyttjades när liar och andra skärverktyg skulle slipas inför den viktiga myrslåttern, då starrhöet som växte på myrarna skulle bärgas till djuren. Myrslåttern ”var grunden för djurhållningen och överlevnaden för byns befolkning”.²⁹

År 1986 tog planerna på ett skogsmuseum fart på allvar och platsen för museet blev i anslutning till gårdsslipen. Året därpå uppfördes de första byggnaderna inom ramen för en knuttrimningskurs till vilken Korsnäs Marma skänkte timret. Parallellt färdigställdes skolmuseet som invigdes våren 1987. Skogsmuseet öppnades i augusti 1988. Byalaget beslöt att ta ut en inträdesavgift till de

två museerna. När besökarna strömmade till blev det nödvändigt att anställa en person. Det löstes med lönebidrag och i samverkan med idrottsföreningen och Korpen.³⁰

Ett år efter invigningen besökte kungaparet skogsmuseet under sin officiella resa i Härjedalen. Besöket krävde stora förberedelser, engagerade många ordsbor och blev en stor framgång som öppnade dörren till pengarna i Kungafonden. Länets landshövding, liksom organisationer och företag från när och fjärran kom på besök, vilket gav uppmärksamhet och inkomster. År 1990 noterades 3 000 besökare i kojbyn. Allt fler byggnader uppfördes med bidrag från en rad finansiärer. Merparten av timret skänktes av Korsnäs Marma, som också lämnade penningbidrag och betalade den strategiskt viktiga turistbroschyren. Det stora skogsbolaget blev en viktig part vid skogsmuseets etablering, vilket är värt att notera med tanke på att skogsbönderna i början av seklet hade utkämpat en långdragen (drygt 20 år) ägorätsstrid med skogsbolaget och att skogsarbetarna under den stora fällningen i början av tjugotalet hade varit in-dragna i flera svåra arbetskonflikter med bolaget.³¹

Folke Pålsson, John Subäck och andra som engagerade sig i kojbyns uppbyggnad hade under årtionden haft sin försörjning från skogen och avlönats av bolaget. De hade goda kontakter med bolagets regionala förvaltning, kontakter som de nu flitigt utnyttjade och gav god utdelning. Skogsbolaget betalade här tillbaka en liten del av vinsterna från huggningarna i Härjedalen och Hälsingland.

I kojbyn växte antalet byggnader och aktiviteter stadigt, även om det emellanåt var svårt att finansiera stora byggprojekt, som en tvåvåningsbyggnad med en flottningsmodell i betong. Skogsmuseet utvecklades till ett en ny typ av friluftsmuseum som under 1980- och 1990-talen växte fram runt om i Sverige, liksom i andra gamla industriländer. I en tid när industrisamhället skiftade form och blev postmodernt ökade intresset lokalt för att dokumentera och berätta om arbete och vardagsliv i ”mannaminne”.³² I Ängersjö kompletterades de guidade turerna i kojbyn med kolbullar och kaffe

FIGUR 7. John Subäck i skogsmuseets skogskoja där museibesökarna bjuds att pröva på nygräddade kolbullar. Foto Bo Persson.

FIGUR 8. Folke Pålsson, en tongivande kraft i byn och en kulturpersonlighet i Härjedalen/Jämtland, lyssnar på en grupp arkeologer som intar en måltid i skogsmuseet. Foto Gert Magnusson.

eller luncher och middagar vid större gruppsök.

Ur ett genusperspektiv är det tydligt att skogsmuseet primärt byggdes upp kring männens värld. Det första föremål som valdes, vattenslipen, nyttjades av männen när skärverktygen skulle slipas inför den viktiga myrslättern. Kvinnorna deltog däremot i själva myrslättern och i djurhållningen var deras arbetsinsats synnerligen betydelsefull. Skogsmuseet byggdes ändå i första hand upp runt männens liv och arbete under skogsbruksepoken 1850–1950. Med tiden kom kvinnornas arbete att uppmärksammas och skildras på museet.

I början av 1990 väckte ordföranden John Subäck idén om att uppföra ett torp för att visa ”kvinnornas roll i hemmet i fattigdomens och tuberkulosens tidevarv”. Hans förslag uppskattades och torpet uppfördes. I slutet av året lämnade två kvinnor i byalaget in en ansökan till länsförsäkringsbolaget om ett stipendium till Subäck för hans arbete med att visa kvinnornas roll. Ansökan beviljades och Subäck premierades.

Från slutet av 1980-talet och tio år framåt utvidgades skogsmuseet stegvis. Idéer kläcktes, kommittéer tillsattes, planer utarbetades, pengar söktes, byggnader uppfördes, historiedagar och fester anordnades, och antalet besökare växte. I utkanten av Ängersjö by breder idag ett skogsmuseum ut sig över ett stort område. Det innehåller drygt 20

byggnader vilka ger en bred bild av liv och arbete i skogsbygden, inklusive kvinnornas arbete, under den hundraåriga dynamiska skogsbruksepoken. Ett naturrum iordningsställdes i början av 1990-talet, vilket 1996 utvidgades till ett ekomuseum när sådana började anläggas runt om i Sverige.

Byalagets betydelse

En genomgång av protokoll och verksamhetsberättelser ger intrycket av att byalaget, inte minst genom Folke Pålssons försorg, hade god kännedom om vad som låg i tiden, vilken typ av berättelser som var möjliga att föra fram, hur det borde göras samt vilka resurser som fanns att tillgå. Landshövdingen i Jämtlands län, kommunledningen, kungafamiljen, företag och föreningar besökte och spred information om det ideellt drivna museet i skogen. Styrelsen var skicklig på att dra nytta av det stigande intresset för kulturarvet och den framväxande upplevelsenäringen. Inspiration fick styrelsen genom studiebesök på andra orter och genom deltagande i konferenser och mässor. Arbetslivsmuseitanken anslöt man sig tidigt till, liksom det växande ekologiska intresset.

Hur byns och församlingens invånare i gemen såg på byalagets verksamhet är svårt att avgöra. Här skiljer sig sannolikt inte Ängersjö från andra utvecklingsprojekt. Långt ifrån alla engagerade

FIGUR 9. Ängersjö kyrka med Oppigården i bakgrunden. Kyrkan byggdes i slutet av 1700-talet och har genomgått flera stora renoveringar, sista gången år 1931. Foto Gert Magnusson.

sig och det har varit vanligt med olika strategier i byarna.³³ Här och var i Ängersjö byalags protokoll vädras frågan hur den lokala uppslutningen skall förbättras och hur fler personer skall kunna engageras. Under de år som forskningsprojektets medlemmar regelbundet besökt Ängersjö³⁴ framgick att det fanns andra åsikter och strategier än de som byalaget gav uttryck för. Alla omfamnade inte musei- och kulturavsvetsningen. Det har funnits tveksamheter inför att prioritera skogsmuseet framföra annat i byn. Långt ifrån alla vuxna bybor har engagerat sig i byalaget och kritiken har funnits där, även om det i regel har gått att mobilisera bybor vid stora evenemang. I sin berättelse om arbetet för att "väcka en by till liv" nämner Folke Pålsson de slitningar som fanns inom byn och som ledde till att han slutade som ordförande 1979:

Om de första fem åren var en enda fest, så kom så småningom även starka motsättningar in i Byalaget. Vi hade tagit kontakt med Korsnäs AB om de skulle kunna upplåta mark för fritidsbebyggelse. I slutet av 1970-talet fanns en stor efterfrågan på fritidsstugor, och bolaget avstyckade tre områden med plats för omkring 15 fritidsstugor. Byalaget

fick kontakt med ett byggföretag i Lycksele som ville köpa de avstyckade tomterna och påbörja byggandet. Men nu kom motsättningarna upp i dagen. Ordföranden blev anklagad för att sälja byn, och för att endast ägna sina krafter till att rusta gamla lador och hus... Ordföranden lämnade sitt uppdrag inom byalaget. Byggföretaget från Lycksele drog tillbaka sitt erbjudande om byggande av en stugby. Vad som var anmärkningsvärt var att samtidigt som vi kämpade för att bevara vår affär så skulle vi heller inte upplåta fritidsbebyggelse. Vi skulle isolera oss från yttrevärlden.³⁵

Det går inte att bortse ifrån att det har funnits, och säkert alltjämt finns, skilda uppfattningar i Ängersjö i fråga om vad byalaget bör ägna sig åt. Utåt har byns innevånare däremot i regel visat en enad fasad.

Hur framgångsrikt har byalaget varit, ensamt och tillsammans med andra lokala föreningar, att "hålla vår bygd levande", som det står i verksamhetsberättelserna? Ledde aktiviteterna som igångsattes från början av 1970-talet till ängersjöbygdens överlevnad? Var det arbete som drogs igång 1972 ett utslag av ett flexibelt förhållningssätt till de lokala resurserna och sålunda väl förankrat i den lokala kulturen?³⁶ Min tolkning är att byalaget i sig

blev en ny viktig resurs när traditionella resurser – småjordbruken, skogen och de yrkeskunskaper som var förbundna med dessa – växlades ut. Byalagets styrka låg i att det både förmådde utnyttja lokala kunskaper om skogsbygdens traditionella resurser och knyta an till det växande intresset i samhället för upplevelser, vardagslivets historia, släktforskning och kulturarvsbruk.

Ändå har det inte gått att vända den neråtgående befolkningskurvan. År 2003 hade församlingen ca 100 invånare och invånarantalet sjunker med avflyttningar och dödsfall. Medelåldern är hög. Pensionärerna, som har sin grundförsörjning tryggad, är den dominerande gruppen. Affären i Ängersjö by stängdes i slutet av 1990-talet. Därmed försvann en naturlig samlingspunkt och en symbol för en levande by. På Folkets hus anordnas alltjämt danser och andra aktiviteter, men publiktillströmningen sviktar. Bilden är dock inte helt mörk. Yngre familjer har flyttat in, bostadshus som under lång tid har stått tomma har fått nya ägare och skogsmuseet lockade i början av 2000-talet sommartid ca 5 000 besökare. Ängersjö by har vid flera tillfällen visat att man klarar att praktiskt husera nationella och internationella konferenser med 70–80 deltagare. 2001 års julkalender ”Kaspar i Nudådalen” spelades under några veckor in i byn, vilket gav stor uppmärksamhet när den sändes i teve och drog under kommande sommar turister till byn.³⁷ Inspelningen, liksom de konferenser som har ordnats, fordrade att invånarna ställde upp. Boendet klarar man vid stora evenemang i regel inte, men däremot lokalerna, ibland maten och underhålningen. Arrangemang av denna storlek har samtidigt ställt krav på ett nära samarbete mellan de större lokala föreningarna.

Föreningar och anläggningar som resurs och problem

Hur ser framtiden ut, kommer Ängersjö att klara dessa krävande engagemang när de åldrande medlemmarna inte orkar längre eller när de har gått ur tiden? Har denna typ av kraftsamlingar för bygdens framtid på det förflutnas grund en definitiv slutpunkt, eller tar yngre krafter över ledningen den dag det krävs? Väljer den nya generationen, som inte har några personliga minnen av den äldre skogsbruksepoken, att skapa egna organisa-

tioner som bättre svarar mot tidens krav, såsom den tidigare generationen ju faktiskt gjorde? Vad händer då med de gamla organisationerna, som byalaget och folketshusföreningen?

Ett generationsskifte har skett även om de äldre inte helt lämnar föreningarna. Tomas Eliasson är idag ordförande för byalaget och folketshusföreningen, vilket öppnar för ett närmare samarbete mellan två de föreningarna. Ordföranden är uppvuxen i byn, en bit över 30 år, med sina föräldrar boende i byn. Längre fick han sin utkomst genom varjehanda uppdrag men har sedan några år flyttat till Valbo utanför Gävle. Under helgerna återvänder han till byn. De som var med och startade byalaget har antingen avgått ur styrelsen eller, som John Subäck, kvarstår alltjämt men med minskat engagemang.

De nitton personer som i december 1972 samlades i skolan för att bilda ett byalag förenades i en vilja att göra något för sin hembygd som snabbt avfolkades. De använde sig av föreningen, en traditionell samarbetsform. Tillsammans satt de på en imponerande lokal kunskap och vidsträckt kontakter. Men långt ifrån alla vuxna invånare i Ängersjö by har, som påpekats, engagerat sig i byalagets arbete. Styrelsen har bestått av en stabil kärngrupp. Självfallet har det utgjort en risk när deras krafter avtagit. Nya personer har dock efterhand tagit på sig uppgifter, om än engagemanget idag inte är lika stort som tidigare. Men verksamheterna upphörde inte när centralpersonen Folke Pålsson avled senhösten 1997. Vid större evenemang har skaran också utvidgats. Sommarfesterna har emellanåt involverat upp mot 40 personer, var och en med sitt särskilda ansvarsområde. De frivilliga insatserna har definitivt reducerat kostnaderna och sannolikt även stärkt den lokala sammanhållningen.

I början av 1970-talet fanns i Ängersjö församling drygt 20 föreningar, ideella, ekonomiska och fackligtpolitiska. Flera lades ned under åren fram till sekelskiftet medan andra fortsatte sin verksamhet, men med en krympande medlemskader och åldrande styrelser.³⁸ Nya föreningar bildades också vilka bättre tillvaratog lokalbefolkningens intressen i samtiden. Med tiden blev det allt svårare att upprätthålla aktiviteterna och tillsätta förtroende-posterna i de många föreningarna. Nedläggningar och sammanslagningar blev nödvändiga.

Problemet var inte helt nytt. En del föreningar har kommit och gått, medan andra överlevt trots att de inte lockade nya medlemmar. Det är emellanåt svårt att lägga ner en förening, allra helst om den förvaltar anläggningar och utgör en viktig komponent i berättelsen om bygdens långa historia. Ängersjös idrottsförening, som grundades 1932, har sålunda överlevt trots att idrottsevenemangen numera är ytterst få. Den har klarat sig tack vare det stora idrottsintresset, men också för att den förvaltar ett viktigt kulturarv – en fotbollsplan.

Fotbollsplanen vårdas i väntan på att fotbollsspelare och publik åter ska samlas till avspark, något som numera är sällsynt. Föreningens medlemmar kan berätta om framgångsrika laguppställningar och duktiga spelare, män och kvinnor, från bygden, liksom om nationella och internationella storheter som lånat planen under träningsperioder.³⁹ Den välvårdade planen vittnar om byns storhetstid under några årtionden från början av 1930-talet, under en tid då det fanns gott om duktiga spelare i Ängersjö och laget nådde framgångar i fotbollsserien.

På samma sätt har tvättstugeföreningen överlevt in i 2000-talet trots att tvättstugan nyttjas långt mindre än tidigare. Föreningen bildades som en kombinerad tvätt- och badstugeförening i mitten av 1940-talet, några år efter att staten åtog sig att ge bidrag till andelstvättstugor i syfte att förbättra renligheten och hälsan bland bönder och arbetare. Statens satsning på andelstvättstugor ingick i arbetet på att modernisera Sverige, och det var angeläget att få med bygder som Ängersjö.⁴⁰ Tvättstugan underlättade kvinnornas tunga arbete och bidrog till en ökad renlighet. Men användningen minskade när reallönerna steg, priset på tvättmaskiner sjönk och hushållen fick råd med egna badrum. Fast ännu i början av 2000-talet användes tvättstugan för tvätt av trasmattor och otympliga persedlar. Den måste därför underhållas och maskinparken successivt bytas ut.

Av snarlika skäl sliter folketshusföreningen i Ängersjö med förvaltningen av sin stora byggnad från tidigt 1930-talet, trots att det numera är svårt att ordna danser med levande musik och att dra in pengar genom lokal- och rumsuthyrning. Under senare årtionden har dessutom nya anläggningar, som skogsmuseet, tillkommit i Ängersjö som krä-

ver regelbundet underhåll och användning för att fylla sin funktion.

I denna skogsbygd finns sålunda en lång tradition att binda upp sig vid stora fasta anläggningar, både enskilt i familjerna och kollektivt i byarna. Det är oklart hur gammal traditionen är. De stora gårdarna i grannkommunerna i Hälsingland vittnar om att traditionen att bygga stora påkostade bostadshus går tillbaka till 1700-talets mitt.⁴¹

Helt utan problem har det inte varit att få människor att ställa upp på fritiden. I Ängersjö liksom i många andra skogsbyar är människan numera ”en knapp resurs”, det blir allt svårare att klara underhåll och öppethållande av anläggningar med ideella insatser. Under senare år har en ersättning utgått till personer som under sommarhelger arbetat i skogsmuseet.⁴² Pengar måste då sökas, bl.a. från kommunen, vilket inte alltid gett utdelning. Sommaren 2008 (halva juli och augusti) lyckades byalaget, trots uteblivna anslag, ändå få tre personer att hålla skogsmuseet öppet för besökare. Frivilliga med ordföranden i spetsen ställer också upp vid reparationer av byggnaderna. Ändå anas vid ett samtal med två äldre personer, som genom åren varit starkt engagerade i byalaget, att det blir allt svårare att få fram pengar till och förmå personer att åta sig uppgifter, för att verksamheten i skogsmuseet och Folkets hus skall upprätthållas.⁴³

Genom att utnyttja intresset för upplevelser och historia har byalaget hittills bidragit till bygdens fortlevnad. Åtskilliga miljoner kronor har dragits in och plöjts ner i framförallt skogsmuseet, men även i skolmuseet, enskilt ägda byggnader, leder, inventeringar, utgrävningar och forskning. Det av Riksbankens Jubileumsfonds finansierade forskningsprojektet resulterade i nya kunskaper, gav byn ekonomiska resurser och gjorde byn känd i en vidare krets. Arbetstillfällena i form av lönebidrags- och ALU-anställda, dvs. säsong- och tillfälligt anställda har skapats, som mest 4–5 stycken per år i mitten av 1990-talet. Småföretag som tillverkar och säljer produkter har etablerats. Träkolen och tjäran som framställs i skogsmuseet har sålts och har i likheter med specialdesignade konferensmåltider gett inkomster.

Bylagets verksamhet kan därför sägas vara ett uttryck för ett flexibelt förhållningssätt till traditionella lokala resurser, men visar samtidigt på en

FIGUR 10. Oppigårdens huvudbyggnad, ett av byns stambemman, centralt beläget på en höjd i byn. Fastigheten har stort symbolvärde och den varken säljs eller hyrs ut till utomstående. Den gamla omålade byggnaden har stått tom i generationer men tak och fönster underhålls i avvaktan på att någon med anknytning till byn är beredd att rusta inför ett eventuellt fastboende. Foto Gert Magnusson.

förmåga hos människorna i byn att skapa nya resurser anpassade till tidens krav. Tolkningen och nyanvändningen av bygdens gamla resurser har varit en framgångsmodell. Människorna har inte stått med mössan i handen och tiggt om hjälp utan skaffat sig kunskaper och kontakter för att ta del av den hjälp och de medel som funnits på olika nivåer i samhället. Genom byalaget har Ängersjö från början av 1970-talet förvärvat ett kulturellt kapital på ett regionalt och nationellt expanderande kulturarvs- och upplevelsefält. Frågan är hur stabilt detta kapital är och hur byalaget och andra föreningar i bygden klarar det pågående generationsskiftet. Anläggningarna är många och utnyttjas allt mindre. De fritidsboende kan bli räddningen, och är det redan i växande grad. Men räcker det för att kunna förvalta de många anläggningarna och fortsätta de årliga evenemangen?

Under senare år har byalaget först och främst blivit en förvaltare av anläggningar och en servi-

ceinrättning för tillresande besökare. Den utvecklings- och påtryckarinsats man tidigare ägnade sig åt har tonats ner. Byalaget äger och driver idag skolmuseet (invigt 1987), skogsmuseet (invigt 1988), skolan (övertogs 1996), ett brandkårsmuseum (invigt 2000) och tvättstugan (övertogs 2002). Arbetet rör sig, som det står i 2002 års verksamhetsberättelse, ”i huvudsak ... om skötsel och service av skolan, skogsmuseet, skolmuseet och brandkårsmuseet även så uthyrning av resanderum, service till forskarna osv.”

Utöver de anläggningar som byalaget förvaltar kommer de som Ängersjö och grannbyn Vänsjö sedan tidigare har ansvaret för, som Folkets hus, fotbollsplanen, fäbodarna, vägarna, skoterlederna, badplatserna, skyttebanorna och jaktvårdsområdena. Med en åldrande och krympande befolkning blir det en allt svårare att klara underhåll och evenemang. Det är betecknande att en ”By- och servicegrupp” utsågs vid Ängersjös byalags års-

stämma 2003. Två yngre personer fick samtidigt förtroendet att sköta vaktmästaruppgiften på skolan samt bokningen av skol- och skogsmuseet. Nya och växande uppgifter fordrar en klar ansvarsfördelning, fler personer och ekonomisk ersättning. Risker är ändå stora att det på sikt blir svårt att med i huvudsak frivilliga krafter underhålla och bemanna alla anläggningar som idag finns i Ängersjö by och församling. Vad kan andra parter, privata och offentliga bidra med, och vad händer om inte nya resurser tillförs? Vilka prioriteringar blir nödvändiga?

Maths Isacson är professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet och gästprofessor i industriminnesforskning vid avdelningen för teknik- och vetenskapshistoria, KTH, Stockholm. Ingick i det s.k. "ängersjö-projektet" och har skrivit en rad böcker och artiklar om 1900-talets industri- och agrarhistoria, bl.a. "Industrisamhället Sverige. Arbete, ideal och kulturarv" (Studentlitteratur 2007).

Ekonomisk-historiska institutionen
Uppsala universitet
Box 513 751 20 Uppsala
maths.isacson@ekhist.uu.se

Noter

1. Texten är skriven inom ramen för det s.k. Ängersjöprojektet, ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt med den officiella titeln "Flexibilitet som tradition. Näringar och kulturmönster i skogsbygd under 1000 år" som under fem år, 1998–2002, uppbar ett större anslag från Riksbankens Jubileumsfonds kulturvetenskapliga donation. Det geografiska området som studerades var södra Norrlands skogsbygd med fokus på byn Ängersjö och angränsande bygder i sydöstra delen av Härjedalen. Forskningsproblemet var överlevnads- och anpassningsstrategier från medeltid till nutid i glesbefolkad skogsbygd. Projektets forskare undersökte om den kulturella identiteten i skogsbygder och perifer regioner, alltså sedan den förindustriella epoken, rymt en flexibilitet och handlingsberedskap för att möta interna problem och externt tryck. Femton forskare, från Umeå i norr till Lund i söder, representerande nio olika ämnen (naturvetenskap, humaniora och samhällsvetenskap) ingick i projektet. Hittills har det resulterat i åtta doktorsavhandlingar och en licentiatavhandling, ett stort antal vetenskapliga och populärvetenskapliga artiklar samt tre böcker: Sporrang 1993, Johansson 2002 samt Emanuelsson, Johansson & Ekman 2008.
2. *Föreningsinventering i Härjedalens kommun* 1990, s. 68.
3. Se *Det ekonomiska samarbetets historia* 1996. Några av byalagen presenterar sig idag på Östersunds hemsida, se www.oestersund.se/samallsguide/lankar/bylagstadsdelar.4.1e0f2f6dce47f51
4. Underlaget till denna artikel om Ängersjö byalag bygger på handlingar i byalagens ägo (protokoll, rapporter, historik) som antingen förvaras i läns museets arkiv i Östersund eller alltjämt ligger i Ängersjö skola, på intervjuer samt Pålsson 1995 och Magnusson & Mogren 1997.
5. Flygare & Isacson 2003, s. 175ff.
6. <http://www.hjarnarp.com/framtidsbygd/bygderorelsen.htm>
7. Lagerqvist 2008, kap 2.
8. *Ibid.*, s. 68.
9. *Ibid.*, s. 107ff.
10. Flygare & Isacson 2003, s. 170, 175 och 240ff.
11. Lagerqvist 2008, s. 108ff.
12. Lagerqvist 2008, s. 74–75; SNA 1991, s. 91.
13. Falk 2002.
14. Persson 1991.
15. Intervju med Folke Pålsson 23/6 1988, s. 16.
16. Blomberg 1995.
17. Se Erixon 1978 och Hellspong & Löfgren 1972, s. 69.
18. Magnusson & Mogren 1997, s. 34.
19. Pålsson 1997, s. 5.
20. Pålsson 1997, s. 5.
21. Pålsson 1983, 1987, 1989 och 1995; Nilsson, Järnankar & Pålsson 1991.
22. Pålsson 1997, s. 18.
23. Pålsson 1997, s. 5.
24. Pålsson 1997, s. 6.
25. Magnusson & Mogren 1997.
26. Johansson 2005; Magnusson & Mogren 1997.
27. Se Ekman 2006.
28. En blåsterugn är en äldre typ av ugn för lågteknisk järnframställning, känd sedan förhistorisk tid.
29. Pålsson 1997, s. 6.
30. Korpen är en social rörelse med gamla anor. De första Korpklubbarna bildades redan 1912 i anslutning till olympiaden i Stockholm. Korpens mål är att vara en ledande och landsomfattande folkrörelse med motion, rekreation och friskvård. Wikipedia.
31. Isacson & Persson 1998 samt Falk 2002.
32. Arbetslivsmuseer i Sverige 2004; Alzén 2005; De engelska friluftsmuseerna var i slutet av åttiotalet föremål för en hätsk debatt, se Hewison 1987 och Iddon 1988. Om historie- och kulturarvsbruk under senare årtionden, se Aronson 2004.
33. I projektet "Hundra framsynta möten" som genomfördes i Dalarnas 15 kommuner under 2005 och 2006 i form av lokala möten där framtidsfrågor diskuterades bröts ofta olika uppfattningar om vilken strategi som var bäst. I regel kunde deltagarna ändå enas om en handlingsplan. Se

- Eriksson & Perers 2006.
34. Från 1998 och fram till mitten av det första årtiondet på 2000-talet träffades projektets 15 medlemmar under två arbetsveckor, på vårvintern och i mitten av hösten i Ängersjö. Dessutom deltog projektets medlemmar regelbundet i midsommarfirandet vilket arkeologerna kombinerade med utgrävningar.
35. Pålsson 1997, s. 5–6.
36. Flexibiliteten i resursutnyttjandet var forskningsprojektets grundläggande hypotes. Se not 1, ovan.
37. <http://www.angersjo.nu/>
38. *Föreningsinventering i Härjedalens kommun* 1990 samt *Det ekonomiska samarbetets historia* 1996.
39. Utställningen om Ängersjö idrottsverksamhet i Folkets Hus.
40. *Det ekonomiska samarbetets historia* 1996, s. 22.
41. Se *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, tema Hälsingegårdar, nr 45/2003, speciellt artikeln av Ella Johansson. Se även Persson 2006.
42. Styrelseprotokoll 26/3 2000.
69. Telefonintervju med Barbro och Bertil Larsson i Ängersjö den 22/12 2008.

Käll- och litteraturförteckning

- Alzén, Annika 2005. "Amatörer eller proffs? Frågan om kulturavrets demokratiska villkor". Alzén, Annika & Bursell, Birgitta (red.), *Otydligt. Otymligt. Otaligt. Det industriella kulturavrets utmaningar*. Stockholm: Carlssons.
- Aronsson, Peter 2004. *Historiebruk. Att använda det förflutna*. Lund: Studentlitteratur.
- Arbetslivsmuseer i Sverige* 2004. Stockholm och Norrköping: Riksantikvarieämbetet och Arbetets museum.
- Bebyggelsehistorisk tidskrift* nr 45/2003. Tema Hälsingegårdar.
- Blomberg, Eva 1995. *Män i mörker. Arbetsgivare, reformister och syndikalister*. Stockholm Studies in History 53.
- Det ekonomiska samarbetets historia* 1996. En inventering av ekonomiska föreningar i Jämtlands län 1866–1933. En rapport från Föreningsarkivet i Jämtlands län.
- Ekman, Ann-Kristin 2006. "Skuggbyn – under ytan på en avfolkningsby. Om stratifiering, sociala relationer överlevnad". *Bebyggelsehistorisk tidskrift* nr 51, 2006.
- Emanuelsson, Marie, Johansson, Ella & Ekman, Ann-Kristin (eds.) 2008. *Peripheral Communities: crisis. Continuity and long-term survival*. Uppsala: Department of Urban and Rural Development, SLU.
- Ericsson, Björn & Perers, Karin (red) 2006, *100 framsynta möten. Anmorlunda samtal om Dalarnas framtid*. Falun: Dalarnas Bildningsförbund.
- Falk, Kristian 2002. "Syndikalisterna, terrängen och rättspraxis." Johansson, Ella (red.) *Periferins landskap. Historiska spår och nutida blickfält i svensk glesbygd*. Lund: Nordic Academic Press.
- Erixon, Sigurd 1973. *Byalag och byaliv*. Stockholm: Nordiska museet.
- Flygare, Iréne & Isacson, Maths 2003, *Jordbruket i välfärds-sambället*. Stockholm: LTs Förlag/Natur och Kultur.
- Föreningsinventering i Härjedalens kommun* 1990. Rapport 1990. Del 1. Folkrorelsernas arkiv för Jämtlands län.
- Hellspång, Mats & Löfgren, Orvar 1972. *Land och stad. Svenska samhällstyper och livsformer från medeltid till nutid*. Lund: CWK Gleerup Bokförlag.
- Hewison, Robert 1987. *The Heritage Industry. Britain in a Climate of Decline*. London: Methuen.
- Iddon, John (ed.) 1988. *The Dodo Strikes Back*. Papers from a seminar on Hewison 1988 at St. Mary's College, Strawberry Hill in April 1988.
- Isacson, Maths & Persson, Bo 1998. "Skogen och lagen – identitet och kollektivt handlande i skogsbygden 1820–1930." Blomberg, Eva, Horgby, Björn & Kvarnström Lars (red.). *Makt och moral. En vänbok till och med Klas Åmark*. Linköping: Linköpings universitet.
- Johansson, Ella (red.) 2002, *Periferins landskap. Historiska spår och nutida blickfält i svensk glesbygd*. Nordic Academic Press.
- Johansson, Ella 2003, "Det sista träslottet: rivalitet, jämlikhet och byggalenskap, *Bebyggelsehistorisk tidskrift* 2003 nr 45, s. 83–94.
- Lagerqvist, Christopher 2008. *Kvarboende vid vägs ände: människors försörjning i det inre av södra Norrland under svensk efterkrigstid*. Uppsala Studies in Economic History 84.
- Magnusson, Gert & Mogren, Mats 1997. "Ängersjö – akademien i skogen." *META – medeltidsarkeologisk tidskrift* nr 1 1997.
- Nilsson, B, Järnankar, F & Pålsson, Folke 1991. *När skogen fick värde. En dokumentation av skogsbrukets framväxt i Härjedalen*. Svenska vyer, Sveg
- Persson, Bo, "Piggen": om flexibelt företagande i norrländsk skogsbygd. *Bebyggelsehistorisk tidskrift*, 2005 nr 50, s. 42–54, 2006
- Putnam, Robert D. 2000. *Bowling alone. The collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Pålsson, Folke 1983. *Storbröten i Ljusnan 1917–1919*. Sveg: ABF-Härjedalen.
- Pålsson, Folke 1987. *Skola i glesbygd*. Sveg.
- Pålsson, Folke 1989. *Från krononybyggare till sommartorpare. Historien om Örnåsen, Årberget och Ängertjärn*. Stockholm.
- Pålsson, Folke 1995. "Att forska i egen by." Sporröng, Ulf (red.) 1995. *Perspektiv på Härjedalen*. Sveg: Svenska vyer.
- Pålsson, Folke 1997, Vi har försökt väcka en by till liv (stencil hos författaren).
- SNA/Sveriges Nationalatlas. Tema Miljö. 1991. Temaredaktörer: Claes Bernes, Claes Grundsten; temavård: Statens naturvårdsverk. Stockholm.
- Sporröng, Ulf (red.) 1995. *Perspektiv på Härjedalen*. Sveg: Svenska vyer.

The neighbourhood group as a force for development in a depopulation area of Norrland

by Maths Isacson

Summary

A form of local partnership collectively termed *bygderörelsen* – the Rural Development Movement – which evolved towards the end of the 20th century has precursors in the numerous rural associations, e.g. for education, the arts and entertainment, during the 30s and 40s. Associations of this kind lost ground heavily in the early post-war decades, as economic growth and modernisation accelerated. But, starting in the 1970s, and above all in the 1980s, when agriculture was facing great economic difficulties and the countryside was losing population, local co-operation was revived. *Bygderörelsen* was born of a determination to utilise people's competence, machinery and equipment in placing rural communities on a firmer economic and logistical footing. During the 1990s and early 2000s *Bygderörelsen* developed into a mass movement, today numbering 4,500 local development groups and 70,000 active members. The groups are variously named – neighbourhood groups, community associations, interest associations or development groups – but share the common pursuit of promoting the development and best interests of the local community.

One of these many neighbourhood groups is located in the Härjedalen village of *Ängersjö* in the interior of southern Norrland. It started on 1st December 1972, at a meeting attended by 19 people in the former village school. The article addresses a number of questions. Why was a neighbourhood group (*byalag*) started at this time, where did the initiative come from, what tasks did it take upon itself, what problems did it come against, how were those problems solved, what was the long-term outcome and what kind of a resource does the *byalag* constitute today? The main concern is to illuminate and understand the way in which people in a depopulation area during the late 20th century rose to the challenge of thoroughgoing economic changes.

The main reason for the villagers of *Ängersjö* and other forest communities in southern Norrland forming neighbourhood groups in the 1970s and 1980s was the depopulation of previous decades and the concomitant ageing of village populations. During the preceding half-century, *Ängersjö* had changed from a parish with a growing population and a steady stream of people to an isolated, thinly populated rural community. The village today has about 30 permanent residents.

One of the *Ängersjö* neighbourhood group's main concerns was with the management of the many communal facilities – the football pitch, the laundry, the shielings, the school, the People's Palace and several other buildings. At the same time the group helped to create new facilities, which in the long term has become a problem, there being so few active people in the village.

The neighbourhood group started off as a combination of interest association, addressing issues of the moment, and historical and cultural organisation. Gradually the emphasis shifted in favour of local history and heritage. Historical documents were collected or transcribed and archived in the old school. The group took the initiative in having the earliest traces of the iron industry excavated, it photographed shielings and it cleared the ground on archaeological sites. The group's committee sent members to seminars and courses on interviewing techniques and photography and organised documentation courses. Parallel to the mapping, preservation and care of what was defined as the neighbourhood heritage, the group, either single-handed or in partnership with one or more other local organisations, arranged cultural events and festivals during spring, high summer and Christmas-time.

The biggest task which the group came to undertake was the construction of a forest museum. This opened in August 1988, after a long period

of resource mobilisation. The museum was successively enlarged in the mid-1980s and 10 years thereafter. Ideas were hatched, committees were appointed, plans were drawn up, funding was applied for, buildings were erected, history teach-ins and festivals were organised and visitor figures grew steadily. Strings were successfully pulled in order for both the King and the County Governor to visit the forest museum, which was good publicity. A forest museum now covers a large area on the outskirts of Ängersjö. It contains more than 20 buildings which between them convey a good picture of life and work in the forest community, women's work included, during the century-long heyday of the forestry industry. A visitor centre was established at the beginning of the 1990s and expanded into an eco-museum in 1996, at a time when museums of the same kind were beginning to appear all over Sweden.

The forest museum developed into a new kind of open-air museum, of a kind emerging all over Sweden, and in other long-industrialised countries, during the 1980s and 1990s. At a time when industrial society was changing shape and becoming post-modern, there was a growth of interest at local level in documenting and describing work and everyday life in past ages. In Ängersjö's case the guided tours of the museum were supplemented by "charcoal pancakes" and coffee or lunches and dinners for large parties of visitors.

How successful has the neighbourhood group been, on its own and together with other local organisations, in keeping the local community alive? Were the activities launched from the beginning of the 1970s onwards conducive to the community's survival? My interpretation is that the neighbourhood group in itself became an important new

resource when traditional resources – smallholdings, the forest and the skills associated with them – were superseded. The strength of the neighbourhood group lay in its capacity for drawing on local knowledge of the traditional resources of the forest community and for harnessing a growth of interest, in the community at large, in experiential tourism, the history of everyday life, genealogical research and heritage utilisation.

The neighbourhood community demonstrates the ability of the population to remain flexible where traditional local resources are concerned, but also a capacity for creating new resources adapted to present-day demands. The interpretation and reuse of the community's old resources has been a model of success. Instead of going cap in hand and begging for assistance, people have acquired knowledge and contacts with which to avail themselves of the help and resources available at various levels in the community. Through the neighbourhood group, ever since the beginning of the 1970s, Ängersjö has administered a cultural capital in a regionally and nationally expansive field of heritage and experience. The question is how stable that capital is and how the neighbourhood group and other local organisations will cope with the generation shift that is now in progress. The facilities are numerous and are being used less and less. Summertime residents may be the salvation, and already are to an increasing extent. But will this be enough for managing the many facilities and keeping up the annual events? There is a great risk that in the long term the many facilities now existing in Ängersjö will be very difficult to staff and maintain on a predominantly voluntary basis.

Keywords:

Sweden after 1945, Transition of woodlands, Depopulation, Village communities, Forest museums, Adventure tourism